

-YOR ŞİMDİKİ ZAMAN EKİ VE HUZUR ROMANINDA ŞİMDİKİ ZAMANIN İŞLEVLERİNİN İNCELENMESİ*

-YOR PRESENT TENSE SUPPLEMENT AND AN EXAMINATION OF THE FUNCTIONS OF THE PRESENT TENSE IN THE NOVEL HUZUR

Esra GÜZEL AKALIN**

ÖZ

Şimdiki zaman ekleri –yor, -makta ve –mada ekleridir. İçinde bulunulan Şu anı, yani Őimdiyi anlatır ve eylemin yapılişının devam etmekte olduğunu gösterir. Eski Türkçe devresinde Şimdiki zaman, müstakil bir ek olarak karşımıza çıkmayıp geniş zaman eki ile ifade edilmiştir. Karahanlı Türkçesi döneminde de Şimdiki zamanı karşılamak için geniş zaman eklerinin kullanıldığı bilinmektedir. Harezmi Türkçesinde Şimdiki zamanı ifade eden yaygın ek, geniş zaman olsa bile bu devreden itibaren geniş zaman ve Şimdiki zaman birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Çağatay Türkçesi döneminde Şimdiki zaman için ayrı ek kullanımı yaygınlaşmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde geniş zaman ekiyle beraber -A yorur kalıbı kullanılarak devrenin sonunda işlek Şimdiki zaman eki hâline gelmiştir. Şimdiki zaman olan –yor’un zaman kaymasına uğramış Őekilleri de mevcuttur. -yor ekinin Şimdiki zaman işleminde kullanılmasının yanı sıra geniş zaman, geçmiş zamanda başlayıp devam eden eylemler, geçmiş zamanda başlayıp bir süreç dahilinde biten eylemler, gelecek zaman, emir gibi farklı fonksiyonları da bulunmaktadır. Günlük konuşma dilinde Şimdiki zamanın farklı işlevlerinin kullanılmasına makalede üzerinde değinilecektir. Ayrıca bu çalışmada Şimdiki zaman eki –yor’un zaman kaymasına uğramış Őekilleri gösterildikten sonra edebiyatımızın usta yazarlarından ve romancılık konusunda

---

* Bu makale 06.09.2023 tarihinde dergimize gönderilmiş; 09.09.2023 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 26.09.2023 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dhil edilmiştir.

Makaleye atf Őekli; Esra Güzel Akalın, -Yor Şimdiki Zaman Eki ve Huzur Romanında Şimdiki Zamanın İŞlevlerinin İncelenmesi, *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt/Sayı: 3-2 (2023), Karabük 2023, s.1-16.

ISSN 2791-9900/e-ISSN 2822-2253, DOI: 10.7596/abbad.31122023.001

** Doktora ğrencisi, Türk Dili ve Edebiyatı ğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, esraxguzel@gmail.com,
Orcid ID: 0000-0002-2708-5564

ünü zirve yapmış isim olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanından örnek cümleler incelenecektir. Romandaki örnek cümlelerden hareketle şimdiki zamanın çeşitli işlevleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: şimdiki zaman, -A yorır, konuşma dili, Huzur, işlevler.

ABSTRACT

The present tense suffixes are –yor, -mak and –mada. It describes the current moment, that is, the present, and shows that the action is continuing. In the Old Turkish period, the present tense did not emerge as an independent suffix but was expressed with the aorist suffix. A trademark of present tense suffixes to meet the present tense is known in the Karakhanid Turkish period. Even though the common suffix expressing the present tense in Khwarezm Turkish is present tense, in this period, present tense and present tense began to be separated from each other. During the Chagatai Turkish period, separate additional usage for the present tense became widespread. In Old Anatolian Turkish, it became the present tense suffix at the end of the period with the form -A yorır along with the aorist suffix. There are also shapes formed in the time shifts of the present tense -yor. In addition to the use of the -yor suffix in the present tense, there are also different capacities such as present tense, actions that start and continue in the past tense, actions that end including a process that started in the past tense, future tense, and imperative. The use of different uses of the present tense in everyday conversational situations will be touched upon in general terms. In addition, after showing the information about the time shift of this present tense suffix -yor, sample sentences from the novel Huzur by Ahmet Hamdi Tanpınar, one of the master writers of our literature and a pioneer in novel writing, will be examined. Based on the example sentences in the novel, the present tense will be emphasized in various ways.

Keywords: The present tense, -A yorır, speaking language , Huzur, functions.

Giriş

Zaman kavramı geçmiş, içinde bulunduğumuz an (hâlihazır) ve gelecek olmak üzere üç ana bölümde incelenebilir. Şimdiki zaman, fiilin içinde bulunan zamanda başlayıp yapılışının hâlen devam etmekte olduğunu gösteren haber kiplerinden biridir. Muharrem Ergin şimdiki zaman ekini hem şekil hem de zaman ifade eden eklerden biri olarak tanımlamıştır. Belirli bir zamanı kesin olarak göstererek hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını belirtir. Türkçede şimdiki zamanı –yor ekiyle karşılamaktayız. Şimdiki zaman olan –yor, sonu

ünsüzle biten kök ya da gövdeden sonra önüne yardımcı ünlü alır : gör-ü-yor, bil-i-yor-sunuz. Kökü ünsüzle biten fiillere -yor ekinde önce dar ünlü eklenir: gülüyorlar, geliyormuş. Sonu -a, -e ünlüleriyle biten fiilleri şimdiki zaman eki daralmaya uğratar: bekliyorsun, yapmıyor. Diğer ünlü seslerle biten kök ya da gövdelere şimdiki zaman eki doğrudan gelir: oku-yor-muş. Türkiye Türkçesinde içinde bulunulan anı ifade etmek için -makta, -mekte ekleri de kullanılmaktadır. -yor şimdiki zaman ekinin yorı- «yürümek» fiilinden ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Yorı- fiilinin geniş zamanı olan ve Eski Anadolu Türkçesinde birleşik fiil çerçevesinde kullanılan «yorır», Osmanlı Türkçesi döneminde haploloji yoluyla ekleşmiş ve -yor eki meydana gelmiştir.¹

Zeynep Korkmaz'a göre şimdiki zaman kipi, fiilin içinde bulunulan zamanda başladığını ve eylemin hâlâ sürmekte olduğunu gösterir. Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman kipini karşılayan üç ek vardır : -yor, -makta bir de yine bunlara dahil olan -mAdA ekleri.²

Türk dilinde belirli bir zamana kadar fiil çekimi sırasında ayrı bir şimdiki zaman eki görülmemektedir. Eski Türkçe devresinde geniş zaman ekleri ile ifade edilen şimdiki zaman kavramı, Karahanlı Türkçesi döneminde de geniş zaman kipinin içerisinde ifade edilmiştir. Eski Türkçe devresinden Orta Türkçe devresine kadar geniş zaman ve şimdiki zaman kavramını karşılamak için -r, -Ar, -Ir biçimbirimleri kullanılmıştır.³

Eski Türkçe döneminde basit zamanlar içinde geniş, görülen geçmiş, belirsiz (anlatılan) geçmiş ve gelecek zaman kipleri görüle de şimdiki zaman ile ilgili bir başlık yoktur. Gabain, basit zaman başlığı altında geniş zamanı açıklarken genellikle şimdiki zaman bazen de gelecek zaman manası verdiğini ifade etmiştir.⁴ Dolayısıyla Eski Türkçede geniş zamanın şimdiki zaman işleviyle de kullanıldığı bilinmektedir.

Kutadgu Bilig'de şimdiki zaman, bugün geniş zaman ekleri olarak bildiğimiz eklerle ifade edilmiştir. Kutadgu Bilig'de geniş zaman, ek olarak şimdiki zamanı da ifade etmektedir. Ancak Kutadgu Bilig'in daha çok hikmet, kısmen de tahkiye üslubuyla yazılmasından dolayı şimdiki zamana daha az yer verilmiştir.⁵

Divanü Lugati't-Türk'te de aynı kullanımın olduğu göze çarpmaktadır. Divanü Lugati't- Türk'ün fiil çekimleri işlenirken şimdiki zamana ayrıca yer

1 Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 2009, s.295-296.

2 Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara 2009, s. 610,611.

3 Hatice Şahin, "Türkçede Şimdiki Zaman Eklerinin Zaman Belirleyicilerle Kullanımı", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.7, Sayı 11, 2006, s.213-221.

4 Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, Ankara 1988, s.80.

5 Ahmet Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, Ankara 1984, s.124.

verilmemiştir. Muzari çekimle hem geniş hem de şimdiki zaman kavramı karşılanmıştır.⁶ Divanü Lugati't-Türk'te şimdiki zamanı gösteren "muzari" ismi, Arapçada geniş zaman ve şimdiki zamanın her ikisini de kapsamaktadır (Ercilasun 1984, 124). Harezmi Türkçesinden sonra geniş zaman ve şimdiki zaman kavramları birbirlerinden ayrılmaya başlamıştır. Harezmi sahasında şimdiki zaman anlamı için geniş zaman ekleriyle beraber kelime ve eklerden oluşan bazı birleşik yapıların kullanıldığı görülmektedir. Harezmi Türkçesinde yori- ile birlikte tur- yardımcı fiiliyle kurulan -a turur yapısı şimdiki zamanı karşılamıştır :

Şimdiki zaman : -a (-u, -yu) turur + Şahıs zamiri:

Tekil. 1. bara turur män "gidiyorum, gitmekteyim"

2. bara turur sän

3. bara turur

Çoğul. 1. bara turur miz

2. bara turur siz

3. bara tururlar⁷

Kıpçak Türkçesinde geniş zamandan başka şimdiki hâli ifade etmek için -adır, -ydir; -yorur kalıplarına yer verilmiştir : aladır men (alıyorum), söyleydir señ (söylüyorsun), keleyorur (geliyor)⁸. Çağatay Türkçesi döneminde şimdiki zaman için ayrı ek kullanımı yaygınlaşmış olup -A dur, -Y dur /-A, -y biçimbirimleri şahıs ekleriyle beraber sıklıkla kullanılmıştır : köredür min (görüyorum), keledür biz (görüyöruz), yazmay min (yazmıyorum), diydürler (diyorlar) gibi.

Eski Anadolu Türkçesinde şimdiki zaman kavramını ifade etmek için geniş zaman eki kullanılmıştır. Bununla beraber Vahit Türk, Batı Türkçesi sahasında şimdiki zaman ekinin ilk örneğini Ahmed Fakih'in verdiğini ifade etmiştir:⁹

Yol erenleri göçüp yola girdi,

Döge yorur âhir dünbeki servan (Çarhnâme, 12)

⁶ Tahir Nejat Gencan, "Divanü Lügati't-Türk'te Dil Kuralları", *Divan ü Lügati't Türk Özel Sayısı, Türk Dili*, Ankara 1972, s.27-52.

⁷ Janos Eckmann; "Harezmi Türkçesi", *Tarihi Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara: 1988, 183-223.

⁸ Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara 1994, s.128-129.

⁹ Vahit Türk, " Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri", *TDAY Belleten Dergisi*, C.44, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s.291-340.

15. yüzyıl sonunda -A yorır kalıbı, işlek şimdiki zaman eki hâline gelmiş ve kullanım sahasını iyice genişletmiştir. Daha sonraki dönemde "yorır", haploloji yoluyla -yor şeklini alarak yaygınlaşmıştır. Birleşik yapıların kullanımı “yor” ekinin oluşumundan sonra giderek azalmıştır. Osmanlı Türkçesi içinde ortaya çıkan -yor, bu yolla günümüze kadar gelmiştir.

15. yy. metinlerinden takip edebildiğimiz –mAktA ve –mAdA ekleri de bugün şimdiki zamanı karşılayan ekler olarak kullanılır. Fiilden isim türeten bir mastar ekinin +dA bulunma hâli ekiyle oluşturduğu –mAktA, fiili bir isim kimliğiyle ek-fiil çekimine sokan birleşik bir ektir. –yor ve –mAktA eklerini kıyasladığımızda; biri süreklilik, diğeri daha çok bulunma kavramıyla farklı çıkış noktalarından hareket etmelerine rağmen her ikisi de şimdiki zamanı, içinde bulunulan zamanı anlatır.¹⁰ –mAktA ve mAdA, eklendiği eylemin daha önce başladığını ve sürecin hâlâ devam ettiğini gösterir.

Karın yağışına pencereden **bakıyorum**.

Şimdi bulunduğunuz yere doğru **gelmekteyim**.

Şu an Dolmabahçe Sarayı'nı **gezmedeyim**.

Şahap Bulak'a göre şimdiki zaman; geçmiş zaman ile gelecek zaman arasında gerçekleşen bir fiili belirtmek için kullanılır. Şimdiki zamanın işlevi; tarihî yazı dilleri olan Köktürk Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinde geniş zaman kipi içerisinde ifade edilmiştir. Bu gelenek, diğer tarihî yazı dillerinde de kısmen sürmüştür. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Harezmi Türkçesinden itibaren geniş zaman ile şimdiki zaman ifadesi birbirinden ayrılmaya başlamış, şimdiki zaman geniş zamanı ifade eden eklerin dışında bazı birleşik yapılar ile de ifade edilmeye başlamıştır.¹¹

Zaman Kayması

Geniş zaman ve şimdiki zamanın bazen zaman kaymasına uğramış şekilde birbirlerinin yerine kullanıldığını görmekteyiz. Hem geniş zaman kipiyle kurulan bir fiil şimdiki zaman işlevinde kullanılabilir. Hem de şimdiki zaman kipiyle kurulan bir fiil ait olduğu cümlelerin anlamına göre geniş zaman işlevinde kullanılabilir. Günlük konuşma dilinde bu tür kullanımlar sıkça karşımıza çıkmaktadır : "Her sabah sahilde yürüyorum." cümlesinde yürü- fiili şimdiki zamanlı ifade edilse bile eylem düzenli olarak sabah vaktinde gerçekleştiği için geniş zaman işlevindedir.

"Her sabah sahilde yürürüm."

¹⁰ Hatice Şahin, "Türkçede Şimdiki Zaman Eklerinin Zaman Belirleyicilerle Kullanımı", s.215.

¹¹ Şahap Bulak, "Tarihî Türk Yazı Dillerinde Şimdiki Zaman", Siirt Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.5, Sayı 9, 2017, s.223-258.

"Bana kızdığın için söylediğin yere gelmem!" cümlesinde gel- fiili içinde bulunulan şu andan bahsettiği için şimdiki zaman işlevinde kullanılmıştır.

«Bana kızdığın için söylediğin yere gelmiyorum!»

Şimdiki zamanın temel fonksiyonu içinde bulunulan andaki oluş, kılış ya da hareketi göstermesine rağmen edebî metinlerde ya da günlük konuşma dilinde farklı işlevlerle kurulmuş şekillerine de rastlamaktayız :

Yağmur olanca şiddetiyle **yağıyor**. (temel işlev- şimdiki zaman işlevi)

Yarın nereye **gidiyorsun**? (gideceksin - gelecek zaman işlevi)

Şehir dışından teyzemler iki gün sonra bize **geliyor**. (gelecek – gelecek zaman işlevi)

Her gün düzenli kitap **okuyorum**. (okurum – geniş zaman işlevi)

Ben sana ne **söylüyorum**, sen neler diyorsun! (söyledim – görülen geçmiş zaman işlevi)

Bizde de inhitat, tarihte aşağı yukarı gerileyen her millette görüldüğü gibi, ahlak bozuklukları ile **başlıyor**. (T. Banguoğlu, K.G- başlamış- duyulan geçmiş zaman işlevi)

Şimdiki zamanı ifade eden -yor ekiyle ilgili farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Şimdiki zaman eki olan –yor’la ilgili bazı tasniflere baktığımızda;

Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi’nde şu anda yapılan eylemler için ve alışkanlık, rutin, plan belirtmek için kullanıldığı ifade edilmiştir.¹²

Şimdi evde gazete okuyorum. (şu anda)

Her sabah balık tutmaya gidiyorum. (rutin, alışkanlık)

Bu yaz memlekete gitmeyi düşünüyorum. (plan)

Mehmet Kanık, Sözlü Türkçe Derleminde Geniş Zaman ve Şimdiki Zamanın İşlevleri adlı makalesinde ise şimdiki zamanın işlevleriyle ilgili farklı sınıflandırmalara değinmiştir:

“Geniş zaman gibi şimdiki zaman da dilbilimciler tarafından çeşitli şekilde kavramsallaştırılmıştır. Zamanın yanında görünüş de bildirir. Kitaplarında, Göksel ve Kerslake şimdiki zamanın şu işlevlerine yer verir¹³ : (a) planlanmış gelecek, (b) sürekli (olay), (c) sürekli (durum), (d) alışkanlık bildirme ve (e) gözleme dayalı genellemeler. Bunun yanında, Lewis üç işlevden bahseder: (a)

¹² Tuğba Aktaş vd., *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Dil Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, İzmir 2020, s. 22.

¹³ Ash Göksel ve Kerslake, *Turkish: A Comprehensive Grammar*, UK:Routledge, London 2005,s. 78.

devam etmekte olan eylem, (b) öngörülen eylemler ve (c) geçmişte başlayıp halen devam eden eylemler.” (Lewis 2000)

Devam etmekte olan eylem : Eylemin süreç olarak devam ettiğini gösterir.

Kedim ayak ucuma büzülmüş **uyumakta**...(N.Fazıl Kısakürek)

Milyonlarca dalga **sürmede** milyonlarca dalgayı. (Yahya Kemal Beyatlı)

Sanki birisi parmaklarıyla başımın içini **kaşıyor**.

Öngörülen eylem : Gelecek zamanda gerçekleşecek eylemlerle beraber kullanıldığını görmekteyiz.

Hava epey bozacak gibi **görünüyor**.

Bu adam aniden hiddetlenecekmiş gibi **duruyor**.

Tartıştıkları konuda uzlaşşı sağlayamayacaklarını **düşünüyorum**.

Zannediyorum, bu hafta planladığımız işler yoluna girmeyecek.

Geçmişte başlayıp halen devam eden eylemler : Eski zamanda başlayan eylemin sürekliliğinin hâlâ devam etmesidir.

On iki yıldır İstanbul’un Kadıköy semtinde **yaşıyorum**. (yaşamaktayım)

Küçük kızımız gün geçtikçe daha da büyüyor, **güzelleşiyor**.

Uzun süredir onu yakından **tanıyorum**.

O adam Antalya’da **çalışıyormuş**.

Diğer sınıflandırma da şu şekildedir :¹⁴

Sürekli (olay) : Şu an ders çalışıyorum.

Sürekli (durum) : Bilmiyorum.

Alışkanlık : Her hafta sonu maç seyrediyorum.

Planlanmış gelecek : Yarın geliyorum.

Gözleme dayalı genellemeler : Bu ülkede hiçbir şey değişmiyor.

Geçmişte başlayıp halen devam eden eylemler : Yıllardan beri İstanbul’da yaşıyorum.

Serdal Kara, Türkiye Türkçesinde Zaman Eklerinin Kipsel ve Zamansal Yönden Değerlendirilmesi adlı çalışmasında ekin işlevlerinin belirlenmesinde ait olduğu bağlamın önemli olduğunu vurgulamıştır. Ekin süreklilik işlevi zaman anlamının önüne geçebileceği gibi bulunduğu metne göre geniş zaman, şimdiki

¹⁴ Mehmet Kanık, “Sözlü Türkçe Derleminde Geniş Zaman ve Şimdiki Zamanın İşlevleri”, *Journal of Language and Linguistic Studies*, C.11, Sayı 1, 2015, s. 103-115.

zaman, gelecek zaman anlamını da kazanabileceğini, hatta bulunduğu bağlama göre emir kipinde kullanılabileceğini de belirtmiştir.¹⁵

Unutma, sen de bizimle **geliyorsun!** (emir işlevi)

Zeynep Korkmaz Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi'nde ekin temel işlevinin şimdiki zaman olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber geçmiş zaman, gelecek zaman ve geniş zamanı gösteren şimdiki zaman ekleri başlıklarına da tasnifinde yer vermiştir.¹⁶ İncelediğimiz örnekler üzerinden özetlemek gerekirse, -yor şimdiki zaman eki yer aldığı bağlama göre cümle içerisinde farklı işlevlerde kullanılabilir. Çalışmanın sonraki kısmında ekin farklı işlevlerde kullanımını tespit edebilmek için Huzur romanının bazı bölümlerindeki örnek cümlelere yer verilmiştir. Cümleleri seçerken -yor şimdiki zaman ekinin yer aldığı ifadeler incelenmiştir.

Huzur Romanında Şimdiki Zaman Ekinin Farklı İşlevlerde Kullanıldığı Örnek Cümleler

Ahmet Hamdi Tanpınar Türk edebiyatının en büyük usta yazarlarından. Mensur eserlerinde hayatı bütün zenginliğini anlatmasıyla birlikte onun derinliğine de vakıftır. Romanda bu mana derinliğini çok güçlü bir şekilde okuyucuya yansıtmıştır. Eserlerinde insan ve tabiatın sadece dış yönüne bakmamış, onların derinliğine inmekte de büyük başarı sağlamıştır. Tanpınar'ın roman, deneme, şiir, hikaye, araştırma-inceleme yazıları tarzında eserler kaleme aldığını bilmekteyiz. Bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" adlı romanından şimdiki zaman kipinde kullanılan bazı örnek cümlelere yer verilmiştir. Verilen cümlelere göre şimdiki zamanın farklı fonksiyonlarında kullanımı incelenmiştir. Daha önce ele alınan tasniflere dayanarak Huzur romanında geçen örnek cümleler üzerinde şöyle bir sınıflandırmaya gidilmiştir :

Eylemin her zaman yapıldığını gösteren geniş zaman işlevi :

Bu başlıkta; fiilden sonra şimdiki zaman eki kullanılsa da eylem her zaman yapılır, belirli aralıklarla gerçekleşir ya da gerçekleşmez. Bazen alışkanlık bildiren fiiller de (hoşuna gitmek, sevmek) şimdiki zaman ekiyle beraber kullanılarak geniş zaman işlevini taşır.

-Herkes, İhsan'ın hastalığının verdiği üzüntü ile uyuyor, onunla uyanıyordu.

¹⁵ Serdal Kara, "Türkiye Türkçesinde Zaman Eklerinin Kipsel ve Zamansal Yönden Değerlendirilmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, Sayı 46, 2016, 110-117.

¹⁶ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s.611-621.

Roman içerisinde İhsan'ın hastalığı devam etmekte olduğu için süreklilik arz etmektedir. İhsan bir süredir hasta olduğu için herkesin üzüntü ile uyuması ve uyanması, eylemin sürekliliğini ve her zaman yapılıyor olduğunu ifade eder.

-Acaba, hep alışkanlık mı? Hep yanımızdakileri mi seviyoruz? Dedi.

Sevmek fiili bu cümlede daha kapsamlı kullanılan bir eylemdir ve alışkanlık da bildirir. Alışkanlık içerip daha geniş kapsamda gerçekleşen fiiller olduğu için zaman yapılan eylemler grubunda değerlendirilebilir.

-Küçük yeğenini sade eve döndüğü için sevdiğini düşünmek hoşuna gitmiyordu.

Hoşa gitmek, geniş kapsamlı bir fiil olup eylemin sürekli gerçekleştiğini gösterir.

-Hiçbirimiz hayatı maddenin arzı bir hali gibi kabul etmiyoruz.

-Gidenin arkasından ağlıyor, gitme! diye eteklerine yapışıyoruz.

Yukarıda verilen cümlelerde kabul etmek, ağlamak, eteklerine yapışmak fiilleri eylemin sürekli yapıldığını belirttiği için geniş zaman işlevinde kullanılmıştır.

-Kapının önünde kalmıyoruz ki, evin içine giriyoruz, ona sahip oluyoruz, benimsiyoruz, benimdir, diyoruz, istiyoruz, memnun oluyoruz.

“kalmıyoruz, giriyoruz, sahip oluyoruz, benimsiyoruz, diyoruz, istiyoruz, memnun oluyoruz” ifadeleri geniş zaman işlevinde kullanılmıştır.

-Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor, yahut da büyük kızının o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu.

Birinci cümlelerin başında “zaman zaman” zarfı eylemin aralıklarla tekrar edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla Macide’de nöbetler olması, onun konuşması ve çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede beklemesi tekrarlayan fiiller olduğu için eylemin her zaman yapıldığını gösterir.

-Ölümden korkmuyorum, diyordu.

Korkmak, sevmek fiilinde olduğu gibi alışkanlık bildiren geniş kapsamlı bir eylemdir. Fiilden sonra gelen –yor eki geniş zaman işleviyle kullanılmıştır.

-O kadar ki, biraz fazla şımartılmak istense, hatırımını alıyorlar düşüncesine kapılıyor gözlerine yaş birikiyordu.

Sabiha’nın belli düşüncelere kapılması ve gözünden yaş gelmesi eylemin belli aralıklarla gerçekleştiğini belirttiği için geniş zaman işleviyle kullanılmıştır.

-Nuran Suat’ın kendisini vaktiyle sevdiğini biliyordu.

Bil- eylemi geniş zaman işleviyle kullanılmıştır.

-Hep tezat halinde ve birbirini kovalayan çehrelerin ikliminde yaşıyor, onlarla düşünüyor, onlarla görüp duyuyordu.

Mümtaz'ın son günlerinde genel davranışlarından bahseden bu bölümde fiillerden sonra şimdiki zaman kullanılsa da yaşa-, düşün-, duy- eylemleri geniş zamanı ifade etmiştir.

-Bu senin ruhunun içinden geçmeğe benziyor.

Benze- eylemi geniş zaman işlevinde kullanılmıştır.

Geçmişte başlayıp hâlen devam eden eylemler :

Bu bölümde, fiil kök ya da gövdelerinden sonra gelen şimdiki zaman eki alan eylemler aslında geçmişte başlamıştır ve eylemin sürekliliği hâlâ devam etmektedir.

-Belki de hakikaten kazanmıyordur.

Romanda kiracının çalışıp kazanamaması geçmişte başlayıp etkisi hâlen devam etmektedir.

- Yaşıyorum diye başka ölümler yaratıyordu.

Yaşamak fiili şimdiki zaman ekiyle beraber kullanılmıştır. İşlev olarak baktığımızda yaşamak fiili, geçmişte başlayan ve sürecin hâlâ devam ettiği bir eylemdir.

-İkinci uğradığı evde hakikaten bir hastabakıcı oturuyordu.

Hastabakıcı hâlâ o evde oturduğu için geçmişte başlayıp eylem şimdi de devam etmektedir.

-Neden mahsus yapayım? Evlilik hayatına hazırlanıyorum.

Romanda Nuran'ın evlilik hayatına hazırlanma süreci geçmiş zamanda başlamıştır. Hazırlan-fiil gövdesine gelen -yor, eki hazırlanma eyleminin hâlen devam ettiğini göstermektedir.

-Mümtaz, kendisine tanıtıldığı zaman genç kadın gülerek:- Ben sizi tanıyorum, dedi.

Tanımak fiili geçmişte başlayan bir eylem olup genç kadın üzerindeki etkisi devam eder.

-Doktorun ağzından zatürree kelimesini duyduğu andan itibaren, garip bir teheyyüç içinde yaşıyordu.

Mümtaz'ın, amcasının oğlu İhsan'ın zatürre olduğunu duymasından sonra heyecan yaşıyor olması, geçmişte başlayıp hala etkisi devam eden bir eylemdir.

Şimdiki zamanın temel işleviyle kullanıldığı cümleler :

Göksel ve Kerlake'in sınıflandırmasına istinaden (sürekli) olay ve (sürekli) durum başlıkları burada tek başlık altında alınmıştır. Bu başlık, eylemin şu anda yapılıyor olduğunu gösterir. Fiil şu anki, şimdiki zamanda gerçekleşir, yani fiil kök ya da gövdesinden sonra gelen şimdiki zaman esas işlevinde kullanılır.

-Bir kömür kamyonu, bütün sokağı kapamış, cüssesiyle, devrile sarsıla geliyordu.

Mümtaz'ın bir kömür kamyonunun devrile sarsıla geldiğini görmesi içinde bulunulan şu anki zamanda gerçekleşen eylemdir. Gelmek, şimdiki zamanın temel işleviyle kullanılmıştır.

-Fatma'nın sevincini görsen... Babam geldi! diye kıyamet koparıyor.

Fatma'nın babasının gelmesiyle o anda sevinçten adeta kıyamet koparıyor olması şu anki zamanda gerçekleşmiştir.

-Sabiha, onun terliklerini giymiş, sofada küskün küskün oturuyordu.

Küçük kız Sabiha'nın küskün küskün oturuyor olması, içinde bulunulan anda yani şimdiki zamanda gerçekleşmiştir.

-Saat dokuzaya yaklaşıyordu.

Yaklaşma eylemi hâlen gerçekleşmekte olduğu için şimdiki zamanın temel işlevinde kullanılmıştır.

-Bu Ağustos sonu sabahı bütün sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor, çiğniyor, yutuyor, sonra kendisinden bir sonrakine geçiriyordu.

Cümledeki zaman ifadesi (Ağustos sabahı) sıralı eylemlerin şimdiki zamanda gerçekleştiğini bildirir. Kapıyor, çiğniyor, yutuyor, geçiriyor ifadeleri şimdiki zamanın asıl işleviyle kullanılmıştır.

-Bu gürültücü çocuğun böyle sessiz duruşuna Mümtaz hiç tahammül edemiyordu.

Gürültücü çocuk olan Sabiha'nın babasının hastalığından sonra sofada ilk kez küskün oturuyor olduğunu Mümtaz görmüştür. Çocuğun sessiz duruşuna Mümtaz'ın ilk kez tahammül edemiyor oluşu şimdiki zaman ekinin temel işlevinde kullanıldığını gösterir.

-Fakat, şimdi onu talih ikinci defa tecrübe ediyordu.

Cümlede geçen "şimdi" zarfı, eylemin o anda, yani şimdiki zamanda yapıldığını göstermiştir.

- Beyhûde yorulma, ne diyeceğini biliyorsun, şöyle bir dolaş, gel!

Bilmek fiili almış olduğu –yor şimdiki zaman ekiyle içinde bulunulan zamanı yansıtır.

-Macide'nin sıhhati de öyle düzgün değildi. Hatta bu kadar yorgunluğa nasıl tahammül ettiğine şaşıyordum.

Macide'nin içinde bulunduğu anda yorgunluğuna nasıl tahammül ettiğine şaşıyor olması eylemin şimdi gerçekleşmekte olduğunu gösterir. Eylemden sonra gelen –yor şimdiki zamanın temel işlevindedir.

-Bu adamlarla ne diye alay ediyorum?

Mümtaz'ın karşısındaki adamlarla alay ediyor oluşu içinde bulunduğu o anda, yani şimdiki zamanda gerçekleşmektedir.

-Senin ona yaptığın fedakarlıkları düşünüyorum da...

Düşün- eylemi, içinde bulunulan şimdiki zamanda gerçekleşmektedir.

-Mademki düşünüyorum. O halde varım, mademki duyuyorum, o halde varım, ..., mademki ıztırap çekiyorum, o halde varım!

Düşünmek, duymak, ıztırap çekmek gibi fiiller, almış oldukları –yor ekiyle şimdiki zamanda gerçekleşmektedir.

-Ona ısrar beyhüdedir, madem ki gitmek istiyor. Güle güle Suat!

İste- eylemi, içinde bulunulan o anda gerçekleştiği için temel işlevinde kullanılmıştır.

Geçmiş zamanda başlayıp biten eylemlerin kullanıldığı cümleler :

Bu gruplandırma ise, fiil kök ya da gövdesinden sonra gelen şimdiki zamanın işlevi geçmiş zamanlıdır.

- Bu sefer, bu aranmaktan, yoklanmaktan hoşlanmayan adam, üst üste haber gönderiyor, hal hatır soruyor, hanımefendinin, olmazsa beylerden birinin behemehal gelmelerini, kendisini görmelerini istiyor, dükkanın arkasında eski konağın müstemilatından olan bakımsız kısımın üstündeki iki oda için konuşacağını, kontratın geciktiğini söylüyordu.

Sıralı cümlelerden meydana gelen bu ifadenin bağlamına baktığımızda geçmiş bir zamanda gerçekleştiğini anlamaktayız.

-Mümtaz'ı karşılayan annesi; Bakayım, kızımın arkadaşlarından birisini görürsem tenbih ederim, diyordu.

Demek fiilinden sonra gelen –yor geçmiş zaman işlevinde kullanılmıştır.

-Mümtaz sevdiği kadının geniş omuzlarını, başa narin bir çiçek edası veren boynunu, güneşten kısılmış, sade bir ışık çizgisi haline girmiş gözlerini olduğu gibi görüyordu.

Tanpınar, Huzur romanında –yordu ekini cümledeki bağlama göre birçok kipi karşılamak için kullanmıştır. Bu cümlede görülen geçmiş zaman işlevinde görmek fiiline bağlanmıştır.

-Daha altta çok kalın kalem ve bir türlü kendini idare edemeyen bir elle yazılmış olan bir beyit geliyordu.

Mümtaz'ın aklına aniden bir beytin gelmesi şimdiki zaman ekiyle ifade edilse de görülen geçmiş zaman kipinin işleviyle kullanılmıştır.

-Macide onu doğurduğu zaman yarı deli sanılıyordu.

Tanpınar, Macide'nin doğurduğu zamana geri dönmüştür. Macide'nin geçmişte yarı deli sanılması eskiden gerçekleşen bir süreç olup bitmiş bir eylemdir. Sanılmak fiilinden sonra gelen –yor, artık sürecin bittiğini ifade ettiği için geçmiş zaman işlevinde kullanılmıştır.

-Annesi yukarıda hep ölünün üstünde ağlıyordu.

Mümtaz'ın babasının Rumlar tarafından öldürülüşünü hatırladığı olaydır. Mümtaz'ın annesinin ölünün üzerinde ağlıyor olması geçmiş zamanda bitmiş bir süreçtir.

-Kendisi bahçe kapısının bir kanadına yapışmış, büyülenmiş gibi oradan ağacın dibinde çalışanlara bakıyordu.

Yine Mümtaz'ın babasının öldürüldüğü anısını hatırlaması şimdiki zamanlı bir eylemle ifade edilse de olay geçmiş zamanda olup bitmiştir.

-Üç insan, ağacın dalına astıkları bir fenerin altında çalışıyorlardı.

Mümtaz, ağacın altında çalışan üç insanın fener altında çalıştığını hatırlamıştır. Cümlede çalışmak fiili, geçmişte başlayıp biten bir süreç olarak kullanılmıştır.

-Nuran olduğu yerde kendisinden medet uman bu mektupların yırtılışını uzak bir şey gibi seyrediyordu.

Mümtaz'ın anılarının canlandığı bu bölümde, Nuran'ın mektupların yırtılmasını izlemesi geçmiş zamanda bitmiş bir süreci anlatmıştır.

-Sanki bilinmeyen şeylerle zengin, ağır, iyi hazırlanmış bir renge benzeyen bir güneş bahçeyi dolduruyordu.

Geçmiş zamanı anlatan için doldur- fiili, geçmişte başlayıp biten bir eylemi anlatmıştır.

-Zaten birbirinizi anlamıyordunuz...Fakat ben çocuğa acıyorum.

Anla- eylemi, geçmiş zamanda başlayıp biten bir süreci ifade etmiştir. Acı-fiilinden sonra gelen –yor eki, geniş zaman işlevinde kullanılmıştır.

Gelecek zaman işleviyle kullanılanlar :

Fiil kök ya da gövdesinden sonra gelen şimdiki zaman eki eylemin daha sonradan gerçekleşeceğini bildirir. Yani gelecek zaman işlevinde cümle içerisinde kullanılır.

-Yarın İzmir'e gidiyorlar. Nikahları orada olacak.

Cümlede geçen başka bir yere gitme durumu, ileriki zamanda gerçekleşeceğinden –yor eki gelecek zaman işlevinde kullanılmıştır.

-O halde maziye tasfiye ediyoruz? -Elbette...Fakat icap eden yerlerde. Ölü kökleri atacağız; yeni bir istihale gireceğiz : Onun insanını yetiştireceğiz.

Cümlede maziye tasfiye etme eylemi daha sonraki zamanda gerçekleşeceği için -yor, gelecek zaman işleviyle kullanılmıştır.

-Üç gün sonra İstanbul'a taşınyorum...Nuran gitmeden bir toplanalım, dedi.

Taşın- fiili gelecek zamandan gerçekleşecek bir eylemdir. Fiil gövdesinden sonra gelen -yor eki gelecek zaman işlevinde kullanılmıştır.

-Lütfen bir kadeh daha... Tren yakında kalkıyor.

Yukarıdaki cümlede yakın zamanda kalkacak treni haber veren -yor şimdiki zaman eki, gelecek zaman işlevinde kullanılmıştır.

Emir işleviyle kullanılan :

Roman üzerinde yapılan tarama sonucunda bir yerde emir işlevli şimdiki zaman kipine rastlanmıştır.

-Sen musikinin Allah'ı elinden kolundan kısıvrak yakalayıp sana teslim etmesini istiyorsun...Bu imkansız bir şey!

İste- fiiline gelen -yor eki cümle içerisinde emir işlevinde kullanılmıştır.

SONUÇ

Türkçenin tarihi devrelerine baktığımızda şimdiki zamanın ayrı bir ek olarak bulunmadığı, geniş zaman ekiyle şimdiki zaman anlamının karşılandığı görülmektedir. Şimdiki zamanın temel işlevi, bir süre önce başlamış ve şu anda gerçekleşen eylemler için kullanılmasıdır.

İncelediğimiz Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanında şimdiki zaman kipinin yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şimdiki zaman kipini cümle içerisinde farklı işlevlerde kullanması göze çarpan bir özelliktir. Okuduğumuz cümlelerdeki bağlama göre -yor ekinin şimdiki zaman işlevinde kullanılmasının yanı sıra eklerin geniş zaman, emir, geçmiş

zamanda başlayıp devam eden eylemler, geçmiş zamanda başlayıp bir süreç dâhilinde biten eylemler, gelecek zaman gibi farklı fonksiyonlarda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'a ait Huzur romanında tespit ettiğimiz gibi edebî metinlerde ve günlük konuşma dilinde şimdiki zaman eki her zaman temel işlevini korumayıp farklı işlevlerde kullanılmıştır. Şimdiki zaman, kendi bağlamı içerisinde farklı işlevlerde kullanılmıştır. Ayrıca eserde birçok zaman dilimini ifade etmek için –yordu eki kullanılmıştır.

Şimdiki zaman, eylemin her zaman ya da belirli aralıklarla yapıldığını göstermek için kullanılabilir :

Tatlı yemeyi çok seviyorum.

Sabahları sahilde yürüyüş yapıyorum.

Bazen eylemin geçmiş zamandaki bir süreçte gerçekleşip bittiğini şimdiki zamanın diğer işlevi olarak görebiliriz :

Macide halk arasında deli sanılıyordu.

Eskiden bazı otların yaraları iyileştirdiği biliniyordu.

Şimdiki zaman, geçmişte başlayıp bir sürekliliği ifade etmek için de kullanılabilir :

Uzun süredir İstanbul'da yaşıyorum.

Bahçeli bir evde oturuyorlar.

Eylemin sonradan gerçekleşeceğini bildirmek için kullanılır :

İki gün sonra Bursa'ya gidiyor.

Yakında yeni bir işe başlıyorum.

Dilin kullanımına muazzam şekilde önem veren usta yazarımız Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanındaki şimdiki zaman kullanımları incelenmiştir. Tanpınar'ın eseri üzerinden şimdiki zaman ekinin sadece esas işleviyle kullanılmadığı, şimdiki zamanın farklı işlevlerine de yer verildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, T., Çetin, B., Demirhan, Y. ve Oflaz Köleci, E., *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Dil Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, İzmir 2020.

BULAK, Şahap, "Tarihi Türk Yazı Dillerinde Şimdiki Zaman", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, Sayı 9, Siirt 2017, s. 223-258.

ECKMANN, Janos, Harezmi Türkçesi, *Tarihi Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988, s.183-223.

- ECKMANN, Janos, Harezmi, *Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, TDK Yayınları, Ankara 1996.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1984.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım, İstanbul 2009.
- GABAIN, *Eski Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara 1988.
- GENCAN, Tahir Nejat, "Divanü Lugati't-Türk'te Dil Kuralları", *Türk Dili*, Ankara 1972, s.27-52.
- GÖKSEL ve KERSLAKE, *Turkish: A Comprehensive Grammar*, Routledge, Londra 2005.
- KANIK, Mehmet, "Sözlü Türkçe Derleminde Geniş Zaman ve Şimdiki Zamanın İşlevleri", *Journal of Language and Linguistic Studies*, 2015, s. 103-115.
- KARA, Serdal, "Türkiye Türkçesinde Zaman Eklerinin Kipsel ve Zamansal Yönden Değerlendirilmesi" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.9, Sayı 46, 2016, s.110-117.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- KOÇ, Nurettin, "-makta/-mekte Üzerine", *Ç.Ü. Türkoloji-Makale Bilgi Sistemi*, 2009, s.490-496.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 2009.
- LEWIS, G., *Turkish Grammar*, Oxford University Press, Oxford 2000.
- ŞAHİN, Hatice, "Türkçede Şimdiki Zaman Eklerinin Zaman Belirleyicilerle Kullanımı", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 11, 2006, s. 213-221.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Huzur*, Dergah Yayınları, İstanbul 2012.
- TÜRK, Vahit, "Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri", *TDK Belleten*, Ankara 1996, s. 291-340.